

Katarzyna Kołodziej-Hubka

Ochotnicze Hufce Pracy i ich zadania w latach 1958-2009: zarys problematyki

Piotrkowskie Zeszyty Historyczne 11, 193-206

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Katarzyna Kołodziej-Hubka
(Tomaszów Mazowiecki)

OCHOTNICZE HUFCE PRACY I ICH ZADANIA W LATACH 1958-2009
ZARYS PROBLEMATYKI

Po odzyskaniu niepodległości sytuacja gospodarcza II Rzeczypospolitej była daleka od oczekiwań milionów Polaków. Po okresie rozbiorów oraz w wyniku działań I wojny światowej nastąpiło zniszczenie infrastruktury, które zapowiadało powolny proces odbudowy naszego kraju. Należy wziąć również pod uwagę wieloletni podział Polski na trzy części różniących się od siebie poziomem gospodarczo-politycznym zaborów. W następnych latach nastąpiło jednak dość intensywne wychodzenie z tego załamania. Trudności gospodarcze dla odbudowującego się dotychczas kraju pojawiły się ponownie pod koniec 1929 roku, w wyniku kryzysu gospodarczego. Kryzys objął produkcję przemysłową, rolnictwo, handel wewnętrzny, handel zagraniczny ale także transport, bankowość, skarbowość, itd.¹. Okres kryzysu wywarł również istotny wpływ na zmianę struktury zatrudnienia według płci i wieku. Zmalał udział pracowników małoletnich, natomiast zwiększyło się zatrudnienie kobiet². Jednym z istotnych celów polityki państwa stała się zatem poprawa koniunktury gospodarczej oraz interwencja państwa w stworzenie warunków do ograniczenia liczby osób pozostawionych bez pracy. Wystąpiło wówczas zjawisko zwane „nakręcaniem koniunktury”, które polegało na świadomej polityce państwa w celu ożywienia produkcji oraz wymiany takimi środkami oddziaływania politycznego jak: podatki, kredyty, cła, taryfy komunikacyjne, itp. Proces ten uwzględniał również podejmowanie robót publicznych organizowanych przez państwo oraz finansowanie z budżetu wielkich prac inwestycyjnych³.

W Polsce również pojawił się pomysł realizacji interwencjonalizmu państwa w życie gospodarcze, którego głównym aspektem stała się pomoc dla zagrożonych upadłością przedsiębiorstw, ingerowanie w sferę handlu zagranicznego,

¹ Nastąpiło wówczas pogorszenie infrastruktury, spadek cen hurtowych, zmniejszenie emisji kapitałów, obniżki kursów akcji, ograniczenie inwestycji oraz spadek cen artykułów rolnych; *vide*: Z. Landa u, J. Tomaszewski, *Zarys Historii gospodarczej Polski 1918-1939*, Warszawa 1999, s. 184-185.

² Z. Landa u, J. Tomaszewski, *Gospodarka Polski Międzywojennej, 1936-1939*, Warszawa 1989, T. IV, s. 192.

³ Z. Landa u, J. Tomaszewski, *Zarys historii...*, s. 248.

jak również rozwijanie akcji kredytowej przez instytucje państwowe. Polska także zaczęła stosować proces nakręcania koniunktury. Z czasem nastąpił znaczny wzrost robót publicznych, które pozwoliło na ożywienie produkcji przemysłowej oraz na pewne powiększenie rynku wewnętrznego kraju, które przejawiało się w zwiększeniu liczby zatrudnionych⁴. Wzrosło głównie zatrudnienie w górnictwie, hutnictwie oraz w przedsiębiorstwach przemysłu przetwórczego. Znaczna liczba robotników w mieście pracowała również w innych działach gospodarki takich jak handel, transport czy rzemiosło⁵.

Ważnym aspektem w zatrudnieniu stało się również stworzenie miejsc pracy dla młodzieży. Należy zaznaczyć bowiem, iż w tym czasie część ludzi poniżej 25 roku życia nigdy jeszcze nie pracowała zarobkowo. W związku z tą sytuacją w wyniku współpracy wielu różnych instytucji i organizacji, zaczęły powstawać w 1932 roku Ochotnicze Drużyny Robocze, które zapoczątkowały akcję zatrudnienia młodzieży. Skupiały one bezrobotną młodzież męską, która w ciągu lat zatrudnienia uczestniczyła przy robotach publicznych, budowach dróg i torów, melioracjach, regulacjach rzek, a podczas zimy brała udział w różnego rodzaju kursach doszkalających. Ochotnicze Drużyny Robocze podlegały wówczas Ministerstwu Opieki Społecznej⁶. W roku następnym powołano również Stowarzyszenie Opieki Nad Niezatrudnioną Młodzieżą, które skupiało młodzież w regionach o największym bezrobociu⁷. W roku 1936 z inicjatywy kół wojskowych opracowany został projekt dekretu o zajęciu młodzieży bezrobotnej, na mocy którego powoływane miały być Junackie Hufce Pracy. Ogłoszony został w dniu 22 września tego roku⁸. Dekret ten został ratyfikowany przez Prezydenta Rzeczypospolitej Ignacego Mościckiego. Czytamy w nim, iż *Junackie hufce pracy zapewniają młodzieży, obok pełnienia służby pracy, także przysposobienie do służby wojskowej lub do wojskowej służby pomocniczej, a nadto nabycie kwalifikacji zawodowych, wychowanie obywatelskie i oświatę ogólną*⁹. Hufce te wówczas podlegały Ministrowi Spraw Wojskowych a na ich czele stał Komendant Bogusław Kunc, któremu podlegały 4 Komendy Okręgów, jak również pododdziały formowane na danym terenie w zależności od potrzeb i ilości rekrutów. Podstawową jednostką Junackich Hufców Pracy były bataliony, które

⁴ Ibidem, s. 250.

⁵ Z. Landa u, J. Tomaszewski, *Zarys Historii...*, s. 191.

⁶ K. Majer, *Junackie Hufce Pracy*, www.tvk-gaj.pl, 24.01.2009.

⁷ *Junackie Hufce Pracy*, „Biuletyn Informacyjny Ochotniczych Hufców Pracy” (dalej: BI-OHP), czerwiec 2008, nr 6, s. 14.

⁸ Z. Landa u, J. Tomaszewski, *Gospodarka Polski...*, s. 200.

⁹ *Dekret Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 września 1936 r. o służbie pracy młodzieży*, Dz. Ust., 1936, nr 72, poz. 515.

składały się z 3-4 kompanii¹⁰. Do hufców przyjmowana była przede wszystkim młodzież bezrobotna bez względu na płeć, której nadawano nazwę junaków (junaczek)¹¹, i mieściła się w przedziale wiekowym od 18 do 20 roku życia. Uczestnicy w miarę postępów w szkoleniu i wyróżniania się w służbie, mieli możliwość otrzymywania stopni służbowych, które odpowiadały ich kwalifikacjom. Jeżeli Minister Spraw Wojskowych w porozumieniu z Ministrem Opieki Społecznej nie zarządził inaczej służba pracy w hufcach trwała zasadniczo 2 lata¹². Przez ten czas uczestnicy hufców dostawali wynagrodzenie za pełnioną pracę w terenie według wcześniej ustalonych stawek¹³. Ponadto mieli oni również możliwość doksztalcania się, przysposabiania do służby wojskowej lub też wojskowej służby pomocniczej¹⁴, jak również nabywanie kwalifikacji zawodowych w niektórych dziedzinach¹⁵. Należy jednak zaznaczyć, iż młodzież Junackich Hufców Pracy poza powyżej przedstawionymi przywilejami, była zobowiązana także do przestrzegania kilku zasad. W czasie trwania służby junacy obowiązani byli głównie do posłuszeństwa wobec przełożonych i stosowania się do przepisów regulaminu, który wydany był przez Ministra Spraw Wojskowych. W przeciwnym razie mogli zostać dyscyplinarnie ukarani¹⁶. Ważną informacją jest również to, iż Junackie Hufce Pracy otrzymywały pieniądze z Funduszu

¹⁰ K. M a j e r, *Junackie Hufce Pracy*, www.tvk-gaj.pl, 24.01.2009.

¹¹ Umundurowania uczestników Junackich Hufców Pracy (JHP) barwą i krojem było zbliżone do wojskowych, a dla umundurowania letniego charakterystyczny był hełm płócienny, które miał chronić przed żarem słońca podczas prac w terenie; *Junackie Hufce Pracy...*, s. 14.

¹² *Dekret Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 września 1936 r. o służbie pracy młodzieży*, Dz. Ust., 1936, nr 72, poz. 515, art. 9-11.

¹³ Oprócz wyżej wymienionych przywilejów junacy i junaczki, którzy w czasie pełnienia służby doznali uszczerbku na zdrowiu, mieli prawo do bezpłatnej pomocy lekarskiej, środków leczniczych oraz leczenia w warunkach szpitalnych, na zasadach ustalonych dla żołnierzy w służbie czynnej; *Dekret Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 września...*, art. 15.

¹⁴ W roku 1927 utworzono Państwowy Urząd Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego (PUWFiPW). Podlegał on Ministrowi Spraw Wojskowych. Zaczęły również powstawać różne Stowarzyszenia Przysposobienia Wojskowego, którym status przyznawał właśnie PUWFiPW. Taki status posiadały między innymi: Związek Strzelecki, Federacja Polskich Związków Ojczyzny, Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół”, Związek Podoficerów Rezerwy, Stowarzyszenie Rezerwistów i Byłych Wojskowych, Legia Akademicka, Junackie Hufce Pracy, Związek Straży Pożarnej, Zjednoczenie Młodzieży Polskiej, Organizacja Młodzieży Pracującej oraz Organizacja Przysposobienia Kobiet do Obrony Kraju; *Przygotowanie obronne społeczeństwa*, pod red., J. Kunikowskiego, Warszawa 2001, s. 40-56; *vide*: M. Wiśniewska, *Przygotowanie obronne kobiet w Polsce w latach 1921-1939*, Toruń 2007, s. 145.

¹⁵ *Junackie Hufce Pracy...*, s. 14.

¹⁶ Stosowano wobec nich takie kary jak: nagana, wykonywanie czynności porządkowych poza ustaloną koniecznością, zakaz opuszczania kwatery na czas do 14 dni, areszt na czas do 3 dni, obniżenie stopnia służbowego, jak również wydalenie z hufca z brakiem możliwości powrotu; *Dekret Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 września...*, art. 16.

Pracy, który pokrywał ich podstawowe potrzeby takie jak: urządzenia i sprzęt niezbędny do wykonywania pracy¹⁷. Kadre hufców stanowili zaś głównie żołnierze w służbie czynnej, funkcjonariusze oraz pracownicy cywilni¹⁸.

Junackie Hufce Pracy istniały tylko 3 lata. W ciągu tego czasu uczestniczyły w robotach publicznych, w budowie Centralnego Okręgu Przemysłowego, portu i miasta Gdyni oraz innych wielkich budowach przedwojennych¹⁹. Junacy brali również udział w przygotowaniach terenu do przewidywanych zadań wojskowych, zwłaszcza we wznoszeniu umocnień stałych i ziemnych. Stan wyjściowy Junackich Hufców Pracy w roku 1939 wynosił przeszło 11 tysięcy junaków w 18 batalionach, działających za pośrednictwem czterech komend okręgowych, które były podporządkowane dyrektorowi PUWFiPW²⁰. Niestety wybuch II wojny światowej przerwał ich działalność, a junacy, którzy byli dobrze wyszkoleni w zakresie obronności brali udział w działaniach wojennych²¹.

Po II wojnie światowej w roku 1948 powstaje w Polsce kolejna organizacja paramilitarna skupiająca polską młodzież pod nazwą „Służba Polsce”. Utworzona została 25 lutego 1948 roku na mocy ustawy *O powszechnym obowiązku przysposobienia zawodowego, wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego młodzieży oraz o organizacji spraw kultury fizycznej i sportu*²². W art. 1 ustawy czytamy: *Celem włączenia twórczego zapału młodego pokolenia do pracy nad rozwojem sił i bogactwa Narodu oraz celem rozszerzenia systemu wychowania narodowego, przedłużenia kształcenia i wychowania młodzieży poza okres obowiązku szkolnego-wprowadza się obowiązek powszechnego przysposobienia zawodowego, wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego młodzieży*²³. Powszechnemu obowiązkowi przysposobienia zawodowego, wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego podlegała wówczas młodzież obojga płci w przedziale wiekowym między 16 a 21 rokiem życia²⁴. Zwolnieni od tego obowiązku były między innymi osoby uznane za nie-

¹⁷ Dekret Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 września..., art. 7.

¹⁸ Ibidem, art. 6.

¹⁹ Jako ciekawostkę można nadmienić, iż od 29 czerwca do 17 lipca 1938 roku w 7. Batalionie 9. Kompanii Junackich Hufców Pracy pełnił służbę Karol Wojtyła późniejszy Papież Jan Paweł II. Były to cztery tygodnie pracy fizycznej w bardzo ciężkich warunkach (karczowanie drzew, kopanie rowów); K. Majer, *Junackie Hufce Pracy*, www.tvk-gaj.pl, 24.01.2009.

²⁰ *Zarys dziejów wojskowości polskiej*, pod red. P. Stawieckiego, t. III – 1864-1939, Warszawa 1990, s. 722.

²¹ *Junackie Hufce Pracy...*, s. 14.

²² www.yforum.pl/organizacje/ohp.php, 20.02.2009 r.

²³ *Ustawa z dnia 25 lutego 1948 roku, o powszechnym obowiązku przysposobienia zawodowego, wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego młodzieży oraz o organizacji spraw kultury fizycznej i sportu*, Dz. Ust. z 1948 roku, Nr 12, poz. 90, art. 1.

²⁴ Ibidem, art. 32, pkt 1.

zdolne do pracy fizycznej, kobiety zamężne lub ciężarne, osoby, które odbyły zasadniczą służbę wojskową, jedyni żywicieli rodziny oraz osoby duchowne²⁵. Organami Powszechnej Organizacji „Służba Polsce” były komenda główna i komendy wojewódzkie, powiatowe oraz gminne²⁶. Obsadę kierowniczą, instruktorską, administracyjną oraz biurową komend stanowią głównie żołnierze służby czynnej, oddelegowani do komend „Służba Polsce” przez Ministra Obrony Narodowej, żołnierze rezerwy, którzy odbywali przeszkolenie rezerwy w charakterze instruktorów komend, instruktorów, kierowników robót i specjalistów, instruktorów wychowania fizycznego, pracowników kontraktowych jak również funkcjonariuszy, mianowanych i zwalnianych przez komendanta głównego²⁷.

Powszechna młodzieżowa paramilitarna organizacja „Służba Polsce” została rozwiązana 17 grudnia 1955 roku. Istniała zatem 7 lat. Brygady tej organizacji pracowały między innymi przy: odbudowie Warszawy, budowie ośrodków przemysłowych np.: Nowa Huta, osuszaniu Żuław, jak również w kopalniach i kamieniołomach.

W roku 1957 w Polsce pojawił się problem niewykwalifikowanej młodzieży przystępującej do pracy, której procent wówczas wynosił aż 70%. Znaczna liczba młodzieży w przedziale wiekowym między 14 a 17 rokiem życia w ogóle nie kończyła szkoły podstawowej. Zjawisko to było zatem groźne gdyż niskie kwalifikacje oraz niski poziom wiedzy ogólnej wśród dość znacznej części młodych robotników, powodował niską wydajność pracy, marnotrawstwo materiałów i surowców, a także niewłaściwą obsługę maszyn i narzędzi, które w efekcie ulegały zniszczeniu²⁸. W związku z zaistniałą sytuacją 13 czerwca 1958 roku, na mocy Uchwały Rady Ministrów nr 201/58 zostały powołane Ochotnicze Hufce Pracy²⁹. W treści ustawy czytamy, iż za zorganizowanie Ochotniczych Hufców Pracy odpowiedzialny był Związek Młodzieży Socjalistycznej³⁰, który miał nimi

²⁵ Ibidem, art. 33.

²⁶ Biura, które miały za zadanie współdziałać z organizacją „Służba Polsce” mieściły się między innymi w Ministerstwach: Odbudowy, Przemysłu i Handlu, Rolnictwa i Reform Rolnych, Komunikacji, Poczty i Telegrafów, Leśnictwa, Pracy i Opieki Społecznej, Oświaty, Zdrowia, Administracji Publicznej a także Ziemi Odzyskanych. Zakres tej współpracy skupiał się na fachowym kierowaniu przysposobieniem zawodowym młodzieży, jak również ewidencji młodzieży podlegającej obowiązkowi przysposobienia zawodowego; Ibidem, art. 18, pkt. 1-3.

²⁷ Ibidem, art. 21.

²⁸ A. Augustyńska-Mikołajczyk, A. Szymańska, *50 lat Ochotniczych Hufców Pracy*, BI-OHP, czerwiec 2008, Nr 6, s. 3.

²⁹ *Uchwała Nr 201 Rady Ministrów z dnia 13 czerwca 1958 roku, w sprawie organizowania i pracy ochotniczych hufców pracy Związku Młodzieży Socjalistycznej*, „Monitor Polski” (dalej: MP), 1958 roku, nr 56, poz. 322.

³⁰ Związek Młodzieży Socjalistycznej (ZMS) był organizacją młodzieżową, która została powołana 3 stycznia 1957 roku w Warszawie. Powstała z połączenia Rewolucyjnego Związku Mł-

kierować i nadzorować. Według ustawy do głównych zadań OHP zaliczyć można wówczas: ...pomoc w rozwijaniu gospodarki narodowej, jak również stworzenie dla skupionej w OHP młodzieży możliwości nabycia podstawowych wiadomości zawodowych, prowadzenie z nią pracy ideowo-wychowawczej oraz zapewnienie przeszkolenia wojskowego³¹. Ochotnicze Hufce Pracy podlegały wówczas pod Komendę Główną, która została powołana przez Komitet Centralny Związku Młodzieży Socjalistycznej (ZMS). Do hufców była przyjmowana męska młodzież wiejska i miejska, mieszcząca się w przedziale wiekowym między 18 a 24 lata³². Pomiędzy Komendą Główną a uczestnikiem hufca była podpisywana umowa o pracę według wzoru ustalonego przez Komendę Główną OHP w porozumieniu z Ministrem Pracy i Opieki Społecznej. Uczestnicy OHP byli zatrudniani na mocy podpisanej umowy u konkretnego pracodawcy. Minimalny okres tego zatrudnienia wynosił 3 miesiące³³. Pracownikom, którzy przepracowali w OHP więcej niż 6 miesięcy przysługiwało kilka dodatkowych przywilejów. Mogli oni bowiem sami dokonać wyboru rodzaju wojska i broni przy odbywaniu zasadniczej służby wojskowej, mieli prawo pierwszeństwa przy werbunku do szkół specjalistów wojskowych, szkół podoficerskich i szkół oficerskich. Ci, którzy podczas 6-cio miesięcznej pracy wykazali się jeszcze dodatkowo osiągnięciami w pracy, nabywali przy różnych kwalifikacjach zawodowych prawo pierwszeństwa do zatrudnienia u wykonawcy obiektu, budowanego przy ich pomocy³⁴. ZMS w porozumieniu z Ministrem Finansów i Obrony Narodowej zezwalał również uczestnikom OHP na noszenie mundurów i odznak organizacyjnych, według ustalonych wcześniej wzorów³⁵. Za zapewnienie OHP właściwych warunków pracy i płacy był odpowiedzialny Minister Pracy i Opieki Społecznej, który zajmował się również udzielaniem pomocy w rekrutacji mło-

dzieży i Związku Młodzieży Robotniczej. Była organizacją ideowo-polityczną, wychowawczą i samodzielną młodzieży pracującej, uczniów i studentów. Związek ten pracował pod kierownictwem Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. Celem ZSM było socjalistyczne wychowanie młodzieży, przygotowanie jej do czynnego udziału w budowaniu socjalizmu w Polsce; B. Hilbert, *Polskie organizacje młodzieżowe XIX i XX wieku. Zarys historii*, Warszawa 1986, s. 320; *Słownik organizacji młodzieżowych w Polsce 1918-1970*, Warszawa 1971, s. 132-133.

³¹ Uchwała Nr 201 Rady Ministrów z dnia 13 czerwca 1958 roku..., § 1.

³² Ibidem, § 5.

³³ Minimalny okres pracy w OHP dla młodzieży uczącej się, zatrudnionej w okresie wakacji letnich wynosił natomiast 2 miesiące; Ibidem, § 9.

³⁴ Ibidem, § 9.2.

³⁵ Minister Finansów w porozumieniu z Ministrem Pracy i Opieki Społecznej zobowiązani byli do udzielania ZMS dla potrzeb OHP w roku 1958 dotacji na wykonanie zadań, które wynikały z ustawy, a między innymi na zorganizowanie i uruchomienie OHP, uposażenie kadry Komendy Głównej, wyposażenie OHP w umundurowanie, materiały i pomoce naukowe i szkoleniowe; Ibidem, § 11.

dzieży do OHP przez organy zatrudnienia, a także opłacaniem przejazdów uczestników hufca na teren pracy oraz po jej zakończeniu do miejsca ich stałego zamieszkania³⁶. Bardzo ważną rolę w Ochotniczych Hufcach Pracy odgrywało Ministerstwo Oświaty oraz Ministerstwo Obrony Narodowej. Pierwsze z nich zajmowało się bezpośrednią opieką w dziedzinie szkoleniowo-zawodowej i oświatowo-wychowawczej przez kuratoria okręgów szkolnych oraz inspektoraty oświaty. Do jego zadań należało również wyposażenie OHP w materiały oraz pomoce naukowe i szkoleniowe. Ministerstwo Obrony Narodowej zajmowało się natomiast kierowaniem dla potrzeb OHP odpowiedniej kadry instruktorskiej oraz zapewnieniem odpowiednich materiałów i pomocy szkoleniowych, a także broni ćwiczebnej do celów przeszkolenia wojskowego³⁷.

Już w pierwszym tygodniu po wydaniu Uchwały odbyła się rekrutacja młodzieży do hufców³⁸. Należy zaznaczyć, iż wówczas w strukturze OHP znajdowały się: stacjonarne hufce pracy (w budownictwie głównie przemysłowym), hufce terenowe, hufce terenowe wiejskie, które podejmowały pracę w PGR-ach; brygady melioracyjne OHP, studenckie hufce terenowe, a także żniwne OHP, młodociane hufce dla młodzieży nieuczącej się i niepracującej. Te ostatnie realizowały zadania w zakresie łączenia pracy fizycznej z nauką zawodu na kursach, które miały przygotowywać wykwalifikowane kadry robotników dla potrzeb budownictwa³⁹.

W kolejnych latach Ochotnicze Hufce Pracy dynamicznie się rozwijały. 1 marca 1966 roku na mocy Uchwały Nr 55 wydanej przez Radę Ministrów zostały zaktualizowane cele i zadania OHP w zakresie wychowania przez pracę, zapewnienia uczestnikom hufców zatrudnienia i możliwości kształcenia zawodowego, a także warunków pracy zgodnie z obowiązującymi przepisami prawnymi.

³⁶ Na uwagę zasługuje tu również zaangażowanie w życie OHP Ministra Zdrowia (komisje lekarskie, opieka lekarska, zaopatrzenie w leki itd.), Ministra Handlu Wewnętrznego (zaopatrzenie w środki żywności), Ministra Przemysłu Lekkiego (uzupełnienie materiałów do umundurowania); *Ibidem*, § 11. pkt. 3, 4, 5, 6.

³⁷ *Ibidem*, § 11.7.8.

³⁸ Pierwsze hufce powstają na terenie Bieszczad. Zostały zorganizowane w trzech miejscowościach: Mikołowie, Przysłopie i Wetlinie, w których łącznie przebywało 1200 junaków. Uczestnicy pracowali głównie przy budowie kolejki wąskotorowej Rzepedź-Moczarnie, na rzecz Przedsiębiorstwa Kolejowego. Ciężka praca junaków OHP zaowocowała powstaniem kilkukilometrowego odcinka drogi kolejowej. W kolejnych miesiącach powstają hufce w Rudzie Śląskiej (Przedsiębiorstwo Budownictwa Przemysłowego), Sosnowcu (PBP), Jastrzębiu Zdroju (Przedsiębiorstwo Robót Inżynierskich), Chorzowie (Huta Batory), Jaworznie (Krakowskie Przedsiębiorstwo Budownictwa), Poznaniu (Fabryka Łożysk Toczących), Zabrze-Makoszowice (Przedsiębiorstwo Budownictwa Przemysłu Węglowego), Bielsku Białym (Bielskie Przedsiębiorstwo Budownictwa Przemysłowego), Kędzierzynie (Zakłady Azotowe i Zakłady Chemiczne); <http://www.ohp.pl>, 3.03.2008 r.

³⁹ A. Augustyńska-Mikołajczyk, A. Szymańska, *op. cit.*, s. 4.

W ustawie tej znaleźć możemy również podział hufców na poszczególne rodzaje. W paragrafie 7 ustawy czytamy: *Dla uczniów szkół należy organizować odrębne, szkolne Ochotnicze Hufce Pracy. Szczegółową organizację szkolnych OHP określi Zarządy ZMS i ZMW w porozumieniu z zainteresowanymi ministrami. Zakres opieki, pomocy i nadzoru pedagogicznego nad szkolnymi OHP określi Minister Oświaty.* Punkt 3 tego paragrafu mówi natomiast: *Dla osób studiujących na wyższych uczelniach należy organizować studenckie OHP. Szczegółową organizację studenckich OHP określi Zarządy ZMS i ZMW w porozumieniu z ministrem nadzorującym szkoły wyższe*⁴⁰. Zatem Ochotnicze Hufce Pracy zostały rozdzielone na te dla osób młodocianych między 16 a 18 rokiem życia oraz na te dla osób pełnoletnich między 18 a 24 rokiem życia.

Ochotnicze Hufce Pracy w takiej formie funkcjonowały do roku 1972, w którym to nastąpiła zmiana w ich rozwoju. 30 czerwca tego roku Rada Ministrów podjęła Uchwałę nr 185, w której zostały przedstawione nieco inne zadania OHP. Paragraf 2 ustawy przedstawia nowe zadania OHP. Czytamy w nim: *Zadaniem OHP jest: wychowanie uczestników OHP na świadomych obywateli Polski Ludowej, realizacja zadań na rzecz gospodarki narodowej, tak inwestycyjnych, jak i produkcyjnych, a w szczególności udział w tworzeniu nowego potencjału produkcyjnego w rejonach o występujących brakach siły roboczej, zapewnienie uczestnikom OHP możliwości zdobywania kwalifikacji zawodowych przez organizowanie form szkolenia zawodowego w ramach hufców oraz w szkołach zawodowych, zapewnienie uczestnikom wakacyjnych OHP możliwości odbywania praktyk szkolnych i studenckich, a absolwentom szkół zawodowych wstępnego stażu pracy, przygotowanie uczestników OHP do obrony kraju przez szkolenie obronne i podnoszenie sprawności fizycznej, podnoszenie poziomu kulturalnego uczestników OHP*⁴¹.

Ustawa ta obowiązywała 10 lat do dnia 16 grudnia 1982 roku kiedy to Rada Ministrów podjęła Uchwałę Nr 260, która zawierała postanowienia o dalszym rozwoju OHP. Należy zaznaczyć, iż uchwała ta zachowała dotychczasowe formy organizacyjne hufców. Zmianą było to, iż do jednostek organizacyjnych mogła być przyjmowana młodzież w wieku od 15 do 21 roku życia⁴². Ważną informacją jest również, iż OHP zostały przekształcone z form programowego działania związków młodzieży w państwową jednostkę organizacyjną. Nadzór

⁴⁰ Ibidem, § 7, pkt. 1.2.3.4.

⁴¹ Uchwała Nr 185 Rady Ministrów z dnia 30 czerwca 1972 roku, w sprawie ochotniczych hufców pracy Związku Młodzieży Socjalistycznej i Związku Młodzieży Wiejskiej, MP, 1972 roku, Nr 36, poz. 199, § 2.

⁴² Uchwała Nr 260 Rady Ministrów z dnia 16 grudnia 1982 roku, w sprawie dalszego rozwoju Ochotniczych Hufców Pracy, MP, 1982 roku, Nr 31, poz. 267, § 6, pkt. 1.

nad tymi jednostkami zostaje przekazany Ministrowi Obrony Narodowej. Paragraf 3 ustawy mówi: *Minister Obrony Narodowej ustala strukturę organizacyjną Komendy Głównej OHP, określa założenia programowe patriotyczno-obronnego wychowania uczestników OHP, powołuje i odwołuje Komendanta Głównego OHP i jego zastępców*⁴³.

Kolejnym przełomem w funkcjonowaniu Ochotniczych Hufców Pracy w Polsce była *Ustawa z dnia 22 maja 1986 roku, o zasadach udziału młodzieży w życiu państwowym, społecznym, gospodarczym i kulturalnym kraju*, która określiła między innymi, że: *Realizacja zadań w zakresie wychowania, przygotowania zawodowego i obronnego młodzieży sprzyja działalności Ochotniczych Hufców Pracy*. Art. 9 ustawy zaznacza również, iż: *Rada Ministrów, w drodze rozporządzenia, określa zadania, organizację, zasady finansowania i sprawowania nadzoru nad Ochotniczymi Hufcami Pracy, a także zadania organów administracji państwowej oraz państwowych jednostek organizacyjnych i organizacji spółdzielczych tworzących warunki działalności Ochotniczych Hufców Pracy*⁴⁴. Na podstawie niniejszej ustawy pojawiło się w następnym roku *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 5 stycznia 1987 roku, w sprawie Ochotniczych Hufców Pracy*, które określiło, iż *OHP są państwową jednostką organizacyjną prowadzącą działalność w zakresie wychowania, przygotowania zawodowego i obronnego młodzieży, a także szerokiego jej włączenia do pracy na rzecz rozwoju gospodarki narodowej*⁴⁵. Według niniejszego rozporządzenia nadzór nad OHP miał sprawować Minister Obrony Narodowej poprzez Szefa Obrony Cywilnej Kraju oraz Ministra Pracy Płac i Spraw Socjalnych. Zakresem ich działania miało być głównie: organizowanie hufców pracy i lokalizacji oddziałów obrony cywilnej w OHP, gospodarki finansowej oraz rekrutacji, zatrudnienia, warunków pracy i warunków socjalno-bytowych uczestników hufców pracy jak również ich doszkalać i doskonalenie zawodowe⁴⁶.

Pod koniec lat 80-tych przemiany gospodarcze, jakie miały miejsce w Polsce spowodowały rozwój takich zjawisk jak konkurencyjność, wolny rynek, nieadekwatność umiejętności i kompetencji osób poszukujących pracy do aktualnej sytuacji na rynku pracy. Największym zagrożeniem, z którym Polskie społeczeń-

⁴³ Do roku 1982 nadzór nad Ochotniczymi Hufcami Pracy sprawował Związek Młodzieży Socjalistycznej oraz Związek Młodzieży Wiejskiej; Ibidem, § 3, pkt. 3.

⁴⁴ *Ustawa z dnia 22 maja 1986 roku, o zasadach udziału młodzieży w życiu państwowym, społecznym, gospodarczym i kulturalnym kraju*, Dz. Ust. z 1986 roku, Nr 21, poz. 108, art. 9.

⁴⁵ *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 5 stycznia 1987 roku, w sprawie Ochotniczych Hufców Pracy*, Dz. Ust. z 1987 roku, Nr 2, poz. 9, § 1.

⁴⁶ Ibidem, § 2.

stwo musiało się wówczas borykać był rozwój zjawiska bezrobocia⁴⁷. Fakt ten zrodził zatem konieczność przedsięwzięcia radykalnych kroków w walce z tymi niekorzystnymi zjawiskami. Jak wiadomo praca w życiu każdej jednostki ludzkiej stanowi niezwykle ważny element, jest bowiem podstawowym rodzajem naszej działalności, przy pomocy której tworzymy i przekształcamy własne środowisko, warunki życia, kulturę ale przede wszystkim samych siebie⁴⁸. Utrata jej bądź niemożliwość znalezienia może spowodować daleko idące skutki psychologiczne i psychospołeczne⁴⁹. W naszym społeczeństwie praca jest wyznacznikiem użyteczności człowieka⁵⁰, bowiem wyznacza naszą rolę i pozycję pełnioną w życiu społecznym i zawodowym. Taki stan rzeczy spowodował, iż poziom życia w społeczeństwie wpłynął między innymi na bardzo szybki wzrost liczby dzieci i młodzieży, która zaczęła przejawiać zaburzenia w swoim zachowaniu. *Coraz więcej młodzieży porzuca naukę szkolną, ucieka z domu, nadużywa alkoholu, narkotyzuje się, przejawia zachowania agresywne, wchodzi w konflikt z prawem*⁵¹. W skutek znacznego zwiększenia się bezrobocia, zwiększa się agresja wśród młodych ludzi co w efekcie może prowadzić do degradacji moralnej. Zmiana i kształtowanie się nowych warunków ekonomicznych, opartych na gospodarce rynkowej miało swoje odzwierciedlenie w założeniach programowych Ochotniczych Hufców Pracy dopasowujących swą funkcję kształceniową i wychowawczą adekwatnie do obecnej sytuacji na rynku pracy⁵². OHP analizując problem bezrobocia wśród młodych ludzi powinno zatem szukać rozwiązań i szans polepszenia sytuacji młodzieży poszukującej zatrudnienia. To

⁴⁷ Zasadnym byłoby przedstawienie definicji zjawiska bezrobocia jednak nie taki jest cel niniejszego artykułu, zatem autor proponuje następujące pozycje literatury przedmiotu, która w sposób szczegółowy wyjaśnia pojęcie rynku pracy, bezrobocia, jego przyczyny i skutki; K. Głębicka, *Rynek pracy w jednoczącej się Europie. Wybrane zagadnienia do studiowania*, Warszawa 2005; T. Borkowski, A.S. Marcinkowski, *Bezrobocie w perspektywie socjologicznej*, [w:] *Socjologia bezrobocia*, pod red. T. Borkowskiego i A.S. Marcinkowskiego, Warszawa 1996; *Słownik pojęć ekonomicznych*, pod red. A. Błaszczynskiego, Kraków 1995; B. Barańska, J. Gierczycka, D. Szostek, *Przedsiębiorczość*, Katowice 2002; B. Stańda, B. Wierzbowska, *Przedsiębiorczość*, Warszawa 2002; *Ekonomia. Zarys wykładu*, pod red. M. Żukowskiego, Lublin 2005; *Ekonomia*, pod red. W. Cabana, Warszawa 2001; *Encyklopedia Psychologii*, pod red. W. Szewczuk, Warszawa 1998; E. Kwiatkowski, *Bezrobocie. Podstawy teoretyczne*, Warszawa 2002; R. Szul, *Bezrobocie a transformacja*, [w:] *Rynek pracy w skali lokalnej*, pod red. R. Szula i A. Tucholskiej, Warszawa 2004.

⁴⁸ S. Kwiatkowski, A. Bogaj, B. Baraniak, *Pedagogika pracy*, Warszawa 2007, s. 23.

⁴⁹ E. Holona, *Geneza i rozwój Hufców Pracy w kręgu tradycji*, [w:] *Rozumienie i Zrozumienie OHP...*, s. 168.

⁵⁰ E. Zygnerska, *Problemy psychologiczne i społeczne osoby bezrobotnej*, BI-OHP, październik 2006, nr 10, s. 8.

⁵¹

⁵² A. Augustyńska-Mikołajczyk, A. Szymańska, *op. cit.*, s. 5.

oni byli bowiem grupą osób, której najtrudniej jest wejść i zaistnieć na rynku pracy, z powodu braku doświadczenia i kwalifikacji, nieumiejętności poruszania się po rynku pracy a także informacji na temat sposobów poszukiwania pracy⁵³.

W związku z tą sytuacją w roku 1992 na mocy Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 8 września zostały nieco zmienione zadania Ochotniczych Hufców Pracy. Był to zatem kolejny przełom w rozwoju tej organizacji. Od tej chwili OHP zajmuje się między innymi: umożliwieniem młodzieży zaniedbanej wychowawczo oraz wymagającej specjalnej troski uzupełnienia wykształcenia i zdobycie kwalifikacji zawodowych, oraz umożliwieniem przekwalifikowania się młodzieży. Hufce miały się również zajmować współudziałem uczestników w organizowaniu praktyk szkolnych i zawodowych w kraju i za granicą, organizowaniem zatrudnienia wakacyjnego i śródrocznego, poszukiwaniem ofert pracy indywidualnego i grupowego młodzieży bezrobotnej, współudział w organizowaniu dla nich prac interwencyjnych i robót publicznych. Ważkim zadaniem było również inicjowanie międzynarodowej współpracy w celu zatrudnienia młodych ludzi za granicą, jak również prowadzenie działalności wychowawczej, profilaktycznej i resocjalizacyjnej wśród młodzieży zagrożonej i niedostosowanej społecznie, która wymagała specjalistycznej pomocy⁵⁴. W niniejszym rozporządzeniu możemy również znaleźć rodzaje hufców pracy takie jak: hufce stacjonarne lub bez zakwaterowania dla młodzieży młodocianej i pełnoletniej w celu zdobycia zawodu i uzupełnienia wykształcenia, a także wakacyjne i środowiskowe dla młodzieży w wieku szkolnym oraz hufce dla uczestników międzynarodowych obozów młodzieży⁵⁵.

Ochotnicze Hufce Pracy z czasem realizowały coraz więcej zadań związanych z aktywizacją zawodową i społeczną młodych ludzi. 23 maja 1995 roku Rada Ministrów wydała następne Rozporządzenie, w którym zostały po raz kolejny potwierdzone zadania wykonywane przez OHP⁵⁶. W roku 1998 zaczęto przygotowywać reformę ustroju administracji publicznej i w związku z tym zaczęto zastanawiać się nad umiejscowieniem OHP w strukturach samorządowych czy państwowych. Ostatecznie postanowiono, iż nie powinno się pozbawiać państwa instrumentów, które umożliwiają prowadzenie spójnej polityki wobec młodzieży zagrożonej wykluczeniem społecznym. Znalazło to swoje odzwier-

⁵³ K. Miłczarek, *Realizacja przez ochotnicze hufce pracy projektów EFS na Warmii i Mazurach. Doświadczenia praktyczne i wnioski*, [w:] *Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu młodzieży*, pod red. S. Kwiatkowski, Warszawa 2008, s. 115.

⁵⁴ *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 8 września 1992 roku, w sprawie Ochotniczych Hufców Pracy*, Dz. Ust. Z 17 września 1992 roku, Nr 69, poz. 347, § 1.

⁵⁵ *Ibidem*, § 3.

⁵⁶ *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 23 maja 1995 roku, w sprawie Ochotniczych Hufców Pracy*, Dz. Ust. z 1995 roku, Nr 59, poz. 309.

ciędlenie w ustawie z dnia 21 stycznia 2001 roku *O zmianie niektórych ustaw związanych z funkcjonowaniem administracji publicznej*⁵⁷. W 2004 roku Sejm Rzeczypospolitej uchwaślił *Ustawę o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy*, na mocy której Ochotnicze Hufce Pracy uzyskały status instytucji rynku pracy⁵⁸. OHP są zatem państwową jednostką budżetową, która wykonuje zadania państwa w zakresie zatrudnienia oraz przeciwdziałania marginalizacji i wykluczeniu społecznemu młodych oraz zadania w zakresie jej kształcenia i wychowania⁵⁹. Jeżeli chodzi o kształcenie i wychowanie Hufce prowadzą działania w celu umożliwienia młodzieży, która nie ukończyła szkoły podstawowej lub gimnazjum bądź też nie kontynuuje nauki po ukończeniu tych szkół, zdobycie kwalifikacji zawodowych a także uzupełnienie wykształcenia. Celem zadania w tym zakresie jest również umożliwienie młodzieży uzupełnienia ponadgimnazjalnego wykształcenia ogólnego i zawodowego⁶⁰. Nadzór nad Ochotniczymi Hufcami Pracy sprawuje minister właściwy do spraw pracy, który powołuje i odwołuje Komendantów Głównych OHP.

30 grudnia 2004 roku na mocy Rozporządzenia Ministra Gospodarki i Pracy ustalono szczegółowe zadania i organizację Ochotniczych Hufców Pracy. W ustawie tej znaleźć możemy realizację i cele zadań Hufców w zakresie kształcenia i wychowania, a także przeciwdziałania marginalizacji i wykluczeniu społecznemu⁶¹. W ustawie czytamy również *OHP tworzą: Komendant Główny OHP realizujący zadania przy pomocy Komendy Głównej OHP z siedzibą w Warszawie, wojewódzcy komendanci OHP realizujący zadania przy pomocy wojewódzkich komend OHP*⁶². Ponad wojewódzkimi jednostkami tej instytucji są centra kształcenia i wychowania, które spełniają zadania w zakresie możliwości uzupełnienia przez młodzież wykształcenia, a także aktywizacji zawodowej⁶³. Z ustawy wynika również iż OHP posiada ponadpowiatowe jednostki na terenie województwa, które nazwane są centrami edukacji i pracy młodzieży w ramach których działają: mobilne centra informacji zawodowej, kluby pracy oraz młodzieżowe biura pracy. Wszystkie komórki wykonują działania zmierzające do aktywizacji

⁵⁷ A. Augustyńska-Mikołajczyk, A. Szymañska, *op. cit.*, s. 5.

⁵⁸ OHP stały się instytucją rynku pracy obok publicznych służb zatrudnienia, agencji zatrudnienia, instytucji szkoleniowych, instytucji dialogu społecznego oraz instytucji partnerstwa lokalnego; *Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 roku, o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy*, Dz. Ust. nr 99, poz. 1001, art. 6.

⁵⁹ *Ibidem*, art. 11, 12.

⁶⁰ Szczegóły dotyczące funkcjonowania OHP znajdują się w niniejszej ustawie; *Ibidem*, art. 12.

⁶¹ *Rozporządzenie Ministra Gospodarki i Pracy z dnia 30 grudnia 2004 roku, w sprawie szczegółowych zadań i organizacji Ochotniczych Hufców Pracy*, Dz. Ust. z 12 stycznia 2005 roku, nr 6, poz. 41, § 1.

⁶² *Ibidem*, § 2.

⁶³ *Ibidem*, § 6.

zawodowej młodzieży (poradnictwo indywidualne i grupowe⁶⁴, warsztaty aktywnego poszukiwania pracy, pośrednictwo pracy, itd.). Podstawowymi jednostkami OHP są hufce pracy, które realizują zadania w zakresie wychowania, profilaktyki i resocjalizacji, uzupełnienia wykształcenia czy organizacji imprez kulturalno-oświatowych⁶⁵.

Dopełnieniem pełnionych zadań przez OHP w zakresie uzupełnienia wykształcenia oraz kwalifikacji zawodowych jest *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 9 listopada 2004 roku w sprawie sposobu organizacji uzupełnienia wykształcenia ogólnego młodzieży w Ochotniczych Hufcach Pracy oraz zdobywania przez nią kwalifikacji zawodowych*. Czytamy w nim: *OHP umożliwia uczestnikom uzupełnienie wykształcenia podstawowego, gimnazjalnego lub ponadgimnazjalnego wykształcenia ogólnego i zawodowego oraz zdobycie kwalifikacji zawodowych przez: kierowanie uczestników OHP do szkół i placówek, o których mowa w ustawie z dnia 7 września 1991 roku, o systemie oświaty⁶⁶, kierowanie uczestników OHP do instytucji szkoleniowych, o których mowa w ustawie z dnia 20 kwietnia 2004 roku, o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, kierowanie uczestników OHP do pracodawców lub zatrudnienie ich w jednostkach OHP w celu odbycia przygotowania zawodowego...*⁶⁷.

Należy zaznaczyć, iż Ochotnicze Hufce Pracy działają na mocy przedstawionych powyżej aktów prawnych, jednak na uwagę zasługują jeszcze inne akty prawne, które bezpośrednio lub pośrednio dotyczą tej instytucji. Mam tutaj na uwadze również *Kodeks Pracy*⁶⁸, który określa zasady zatrudnienia młodocianych pracowników, *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu w sprawie praktycznej nauki zawodu*⁶⁹, który również dotyczy przygotowania zawodowego

⁶⁴ Bardzo wartościową literaturą w tej materii jest niniejsza pozycja: *Poradnictwo zawodowe w OHP i szkołach*, Warszawa 2007.

⁶⁵ Analizując szczegółowo ustawę dowiadujemy się najważniejszych informacji dotyczących działalności Ochotniczych Hufców Pracy. Powyżej zostały przedstawione najistotniejsze problemy odnoszące się do tej instytucji; *Rozporządzenie Ministra Gospodarki i Pracy z dnia 30 grudnia 2004 roku, w sprawie szczegółowych zadań i organizacji Ochotniczych Hufców...*, § 9.

⁶⁶ *Ustawa z dnia 7 września 1991 roku, o systemie oświaty*, Dz. Ust. z 2004 roku, nr 256, poz. 2572.

⁶⁷ *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 9 listopada 2004 roku w sprawie sposobu organizacji uzupełnienia wykształcenia ogólnego młodzieży w Ochotniczych Hufcach Pracy oraz zdobywania przez nią kwalifikacji zawodowych*, Dz. Ust. z 2004 roku, nr 262, poz. 2604, § 2.

⁶⁸ *Kodeks Pracy*, Kraków 2009, Dział Dziewiąty, *Zatrudnienie Młodocianych*, rozdz. I-IIIa.

⁶⁹ *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu, z dnia 1 lipca 2002 roku, w sprawie praktycznej nauki zawodu*, Dz. Ust. z 2002 roku, nr 113, poz. 988.

młodocianych pracowników, oraz inne rozporządzenia dotyczące funkcjonowania OHP⁷⁰.

Reasumując Ochotnicze Hufce Pracy są dzisiaj wysoko wyspecjalizowaną jednostką państwową, która realizuje zadania na rzecz młodzieży, wymagającej szczególnej troski. Jednostka ta skupia się głównie na trzech aspektach życia młodego człowieka, mianowicie na jego wychowaniu, edukacji oraz przeciwdziałaniu bezrobociu. Te zadania dostosowane są do zapotrzebowań i oczekiwań poszczególnych grup młodzieży. Mają one również swój wyraz w polityce społecznej naszego państwa, która dąży między innymi do integracji społecznej i zwalczania bezrobocia⁷¹. Starając się zrozumieć wówczas działalność Ochotniczych Hufców Pracy należy głęboko zastanowić się nad historią powstawania i przeobrażania się tej instytucji rynku pracy.

⁷⁰ Zaliczamy do nich: *Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 roku, Karta Nauczyciela*, Dz. Ust. z 2006, nr 97, poz. 674; *Rozporządzenie Ministra Edukacji i Sportu z dnia 15 lipca 2004 roku, w sprawie przypadków, w których do szkoły dla dorosłych można przyjąć osobę, która ukończyła 16 albo 15 lat*, Dz. Ust. z 2004 roku, nr 169, poz. 1768; *Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 26 kwietnia 2007 roku, w sprawie refundowania ze środków Funduszu Pracy wynagrodzeń wypłacanych młodocianym pracownikom*, Dz. Ust. z 2007 roku, nr 77, poz. 518; *Rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 5 grudnia 2002 roku, w sprawie przypadków, w których wyjątkowo jest dopuszczalne zatrudnienie młodocianych, którzy nie ukończyli gimnazjum, osób nie mających 16 lat, które ukończyły gimnazjum oraz nie mających 16 lat, które nie ukończyły gimnazjum*, Dz. Ust. z 2002 roku, Nr 214, poz. 1808; *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 28 maja 1996 roku, w sprawie przygotowania zawodowego młodocianych i ich wynagradzania*, DZ. Ust. z 1996 roku, nr 60, poz. 278 z późniejszymi zmianami.

⁷¹ *Mobilne Centra Informacji zawodowej Ochotniczych Hufców Pracy*, Warszawa 2005, s. 3.